

Recenzje

***Politologia teoretyczna w Polsce – wybrane zagadnienia. Bilans 50-lecia*, red. Zbigniew Blok, Andrzej Stelmach, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2022, ss. 327**

Książka pod tytułem *Politologia teoretyczna w Polsce – wybrane zagadnienia. Bilans 50-lecia* jest efektem pracy wielu z najwybitniejszych specjalistów w dziedzinie teorii polityki w Polsce. Powstała ona w wyniku konferencji naukowej, która miała miejsce 5 lipca 2022 r. w Poznaniu, gdzie wypracowano jej strukturę oraz zakres tematyczny. Celem opracowania jest stworzenie podsumowania lub tytułowego bilansu dziedziny, jaką jest teoria polityki w Polsce oraz tego, jak rozwijała się ona przez ostatnie 50 lat. Dzięki połączeniu przekrojowego charakteru z najwyższym merytorycznym poziomem przeprowadzonych analiz służyć może ona jako podstawa do dalszych, pogłębionych badań nad teorią polityki.

Recenzowana praca podzielona jest na sześć rozdziałów; każdy z nich dotyczy innego, wytyczonego wcześniej przez autorów i uczestników konferencji aspektu teorii polityki. Rozdział I pt. *Status teoretyczny i metodologiczny politologii*, konstituuje jeden tylko artykuł, autorstwa Pawła Ścigaja, o tytule *Spór o tożsamość nauki o polityce*. Jego pozycja w opracowaniu nie jest przypadkowa, dotyczy on bowiem najbardziej fundamentalnych aspektów każdej dziedziny naukowej – przedmiotu badań, metodologii oraz kwestii organizacyjno-historycznych. Autor, na podstawie analizy bardzo szerokiej literatury politologicznej, przedstawia podstawowe osie, na jakich wy-

tworzyły się spory dotyczące najważniejszych zagadnień, skupiając się przede wszystkim na okresie po zaisciu transformacji systemowej. Konkluduje on, że politologia, jako dyscyplina należąca do nauk społecznych, nie posiada w pełni odrębnego od innych nauk przedmiotu ani też metody (s. 26). Jak podkreśla autor: „Refleksja nad politycznością wpisuje się w jeszcze jedną, niezwykle istotną dla sporu o tożsamość nauki o polityce kwestię, a mianowicie dobrze ilustruje przekonanie o nieuchronnym pluralizmie paradygmatycznym (Ozimek-Hanslik, 2020, s. 85; Jabłoński, 2011) oraz interdyscyplinarności badań” (s. 19).

Kolejny rozdział nosi tytuł *Specyfika badań politologicznych* i składa się z trzech artykułów, autorstwa kolejno Artura Laski, Jana Garlickiego oraz Łukasza Młyńczyka. Razem stanowią one świetne przedstawienie cech charakterystycznych polskich badań politycznych na przestrzeni ostatniego pięćdziesięciolecia. Artur Laska, w artykule *Cechy charakterystyczne badań politologicznych*, używa opisu negatywnych tendencji, które pojawiły się według niego w polskiej politologii w szczególności po 1989 r., by przedstawić cztery najważniejsze cechy badań politologicznych: kulturowa determinacja badań i teorii, przygodność i tymczasowość wyników badań, pluralizm ujęć teoretyczno-metodologicznych oraz normatywny charakter dostarczanej wiedzy. Autor bardzo trafnie stwierdza, że przedstawione przez niego problemy wpisują się w szerszą narrację, jaką jest technokratyczne przeciwstawianie badań teoretycznych z badaniami empirycznymi (s. 47). Drugi tekst, autorstwa Jana Garlickiego, przedstawia oraz opisuje najważniejsze paradygmaty metodologiczne w naukach o polityce, a także pokazuje ich związek z dziedzina, jaką jest teoria polityki.

Autor zaznacza też nieprzerwany rozwój istniejących oraz powstawanie coraz to nowszych metod badań, które wykorzystywane są w analizie polityki – są to np. nowe metody w badaniach neurobiologicznych. Tekst służy jako znakomite wprowadzenie do metodologii badań politologicznych, a zarazem zachęca czytelnika do śledzenia i refleksji nad metodologicznymi innowacjami. Ostatni zawarty w drugim rozdziale artykuł, zatytułowany *Status metodologiczny teorii polityki a strategię poznawczą teoretyków polityki w Polsce* poświęcony jest relacji metodologii teorii polityki ze świadomością ideologiczną lub teoretyczną. Autor, Łukasz Młyńczyk, przedstawia „pewien autorski wybór zagadnień i dróg, jakimi podążali wybrani teoretycy polityki w Polsce” (s. 71). Dzięki przeprowadzonej analizie autor dochodzi do wniosku, że polską teorię polityki trudno oddzielić od kontekstu światopoglądowego, w jakim ona zachodzi, choć nie oznacza to, że jest w pełni przez niego dyktowana.

Rozdział III nosi tytuł *Metodologiczne problemy związane z wyjaśnianiem, rozumieniem i interpretacją zjawisk politycznych*, i tak jak poprzedni, składa się z prac trzech autorów. Dotyczy on przede wszystkim, jak na to wskazuje tytuł, metodologii badań politologicznych oraz narracji i konfliktów, które w związku z nimi powstawały. Janusz Węgrzecki, w artykule *Metodologiczne dylematy politologii*, wyznacza najważniejsze kwestie sporne dotyczące teorii polityki: przedmiot badań, model rozwoju dyscypliny, metody badań oraz związana z nimi tożsamość politologii jako nauki, ujęcia polityki jako takiej, dychotomia pomiędzy empirycznym i teoretycznym charakterem politologii, wylanianie się subdyscyplin, takich jak antropologia polityczna, i w końcu aksjologiczne oraz ideologiczne funkcje nauki. Takie wyczerpujące przedstawienie jest wielce przydatne przy próbie zrozumienia charakteru i tożsamości dyscypliny, jaką jest teoria polityki. Waldemar Bulira, w artykule *Specyfikacja narracji i eksplanacji w polskiej politologii* przedstawia pojęcie narracji w kontekście nauk o polityce, a następnie wyznacza dwie występujące od lat w Polsce: krytyczną oraz liberalną (s. 101). Autor trafnie argumentuje, że w ostatnich latach narracja krytyczna zaczyna dominować, gdyż w lepszy sposób tłumaczy niepewną sytuację polityczną obecnego świata. Tekstem wieńczącym III roz-

dział jest *Rozumienie w nauce o polityce – zadanie główne, komplementarne czy uzupełniające?* Autorzy Andrzej W. Jabłoński oraz Weronika Górnicka opisują rolę zjawiska, jakim jest rozumienie w polskiej politologii. W tym celu przestawiają je oni w czterech ujęciach: interpretacjonizmu, narratywizmu, rozumiejącego naturalizmu oraz podejścia integralnego. Pozwala im na to przeprowadzona analiza reprezentatywnych tekstów polskiej politologii. Dochodzą oni do wniosku, że rozumienie jest jednym z najważniejszych celów nauk o polityce.

Czwarty i jednocześnie najbardziej obszerny rozdział nosi tytuł *Polityczność i upolitycznienie jako przedmiot refleksji politologicznej*. Jest on niezwykle relevantną refleksją nad jednym z najważniejszych, a jednocześnie wyjątkowo często poruszanych pojęć w dzisiejszej politologii – „polityczności”. Rozdział można syntetycznie podzielić na dwie części: analiza i opis polityczności w kategorii dorobku myślicieli, takich jak Carl Schmitt czy Chantal Mouffe oraz bezkonfliktowe sposoby analizy polityczności. Reprezentatywne dla części pierwszej są artykuły autorstwa Remigiusza Rosickiego pt. *Polityczność jako przedmiot badań*, który skupia się na polityczności w kontekście wspólnoty i jej dobrobytu oraz *Koncepcje politologii polskiej nawiązujące do konfliktowych ujęć „polityczności”*, w którym Magdalena Mikołajczyk opisuje, jak schmittowska polityczność wciąż pozostaje w użyciu w polskiej politologii, a także poza nią (s. 175). Drugą część rozdziału, składającą się z prac Łukasza Młyńczyka oraz Magdaleny Kozub-Karkut, pokazuje próby rekonstrukcji nieschmittowskiej, a więc konsensualnej, czy też bezkonfliktowej polityczności. W artykule *Nieschmittowskie rozumienie „polityczności”* autorka pokazuje, że klasyczne zrozumienie analizowanego terminu coraz bardziej traci na znaczeniu, ze względu na postępujące wraz z globalizacją załamywanie się barier pomiędzy życiem prywatnym a publicznym. Autorka ujmuje ten fakt w następujący sposób: „Globalizacja nie tyle znosi wszelkie granice, co de facto wypowiada im wojnę, a istotą polityczności (...) była wojna wypowiedziana bezgraniczności” (s. 221). Artykuły zebrane w rozdziale IV stanowią świetną i wyczerpującą podstawę do dalszych badań nad „politycznością”, a jednocześnie zachęcają one do refleksji nad rolą tego terminu w polskiej politologii. Do-

nacja rozumienia jego, w ujęciu dorobku Carla Schmitta, pozostaje bowiem kwestią kontrowersyjną, ze względu na inne poglądy owego myśliciela.

Tytuł przedostatniego rozdziału brzmi: *Podmiotowość, sprawczość i uczestnictwo w polskiej myśli teoretycznej*. Zawiera on trzy artykuły, które poświęcone są przedstawieniu statusu pojęcia podmiotu i podmiotowości w polskiej politologii. Dorota Drałus bada podmiotowość w wielu kontekstach teoretycznych. Zaznacza też, że przy ujmowaniu tego terminu politologia powinna próbować zachować niezależność od filozofii, aby utrzymać specyficzną polityczną perspektywę zagadnienia. Przyznaje jednocześnie, że pełne rozdzielenie tych dwóch nauk nie jest możliwe (s. 234). Natomiast Piotr Borowiec, w tekście *Kategorie: podmiot polityki i podmiotowość polityczna jako przedmiot badań polskich teoretyków polityki* przedstawia, jak pojęcia te rozwijały się wraz z rozwojem społeczeństwa polskiego, wyznaczając swoistą dychotomię: podmiot jako kolektyw czy podmiot jako jednostka (s. 244). Autor opisuje również badania przeprowadzone przez Mirosława Karwata i Andrzeja Czajowskiego, jako próbę zniesienia owej dychotomii na rzecz teorii opartej w postsocjalistycznej rzeczywistości (s. 250). W końcu Joanna Wieczorek-Orlikowska, wychodząc z podobnych założeń i celów co poprzedni autorzy, używa do opisu podmiotowości analizy i syntezy, zaczerpniętych z metody dialektycznej. Dochodzi ona do wniosku, że pomimo dużego różnicowania opinii wśród polskich badaczy, przy analizie podmiotowości zachodzi pomiędzy nimi pewien „punkt styczny”, tj. przyjęcie perspektywy aktywistycznej (s. 267).

Ostatni rozdział książki nosi tytuł *Kultura polityczna jako przedmiot refleksji teoretycznej* i składa się z czterech artykułów. Dotyczą one jednego z fundamentalnych, choć według autorów często pomijanego przez polskich badaczy, terminów – kultury politycznej (s. 273). Rozdział ten jest przez to niezmiernie wartościowym wkładem do badań nad tym terminem, szczególnie że przedstawia on w sposób kompleksowy dotychczasowe perspektywy przyjmowane w polskiej nauce. Autorzy Krzysztof Łabędź oraz Joanna Dzwonczyk, w swoich pracach skupiają się przede wszystkim na historii pojęcia kultury politycznej w polskiej politologii. Pierwszy z nich odnosi się przede wszystkim do definicji stworzonej przez

Gabriela Almonda. Ukazuje on relacje, w jakich pozostaje ona wraz z koncepcjami rodzimych politologów (s. 281–283). Zauważa też wiele problemów występujących przy używaniu kultury politycznej w opisie rzeczywistości; nie wszyscy badacze zgodni są nawet co do słuszności przyjmowania samej definicji Almonda (s. 283–284). Natomiast Joanna Dzwonczyk przedstawia kulturę polityczną w kontekście badań empirycznych. Ona również zauważa wiele kwestii problemowych, przede wszystkim w zakresie funkcji wyjaśniania zachowań dużych grup społecznych (s. 324). Artykuł autorstwa Łukasza Perlikowskiego oraz Pawła Nowakowskiego w bardzo ciekawy sposób przedstawia pojęcie kultury politycznej w kontekście schematu rozwoju paradygmatu inspirowanym badaniami Ludwika Flecka oraz Thomasa Kuhana. Autorzy wyznaczają poszczególne etapy rozwojowe, a także porównują je z historią polskich dociekań na temat kultury politycznej. W końcu Małgorzata Kułakowska, w tekście *Sposoby rozumienia i operacjonalizacji poszczególnych elementów kultury politycznej*, nawiązując do badań Gabriela Almonda i Sidneya Verby rekonstruuje pojęcie kultury politycznej oraz wyzwania związane z używaniem jej w badaniach naukowych (s. 304–305).

Politologia teoretyczna w Polsce – wybrane zagadnienia. Bilans 50-lecia jest wielce ciekawym, ale przede wszystkim najwyższej jakości przekrojem wiedzy z zakresu polskiej teorii polityki. Należy stwierdzić, że jest to ważny krok w kierunku pewnego podsumowania, czy też „rozliczenia się” z dziedziną, jaką jest teorią polityki, która przez ostatnie pięćdziesięciolecie wielokrotnie zmieniała się lub była zmieniana. Autorzy w kompleksowy sposób przedstawiają najważniejsze dylematy, kwestie sporne oraz zagadnienia badawcze, które dominują w dzisiejszym dyskursie naukowym. Szczególnie wartościowym aspektem książki jest uwzględnienie historii politologii jako dziedziny – pozwala to czytelnikowi zrozumieć genezę oraz rozwój polskich badań nad polityką, z uwzględnieniem skomplikowanych kontekstów ideologicznych oraz strukturalnych. Połączenie rozważań zarówno nad metodą, przedmiotem, ale także historią politologii sprawia, że publikacja ta służy jako świetna podstawa do dalszego rozwoju, jak i poszerzania badań nad polityką w Polsce. Należy również wspom-

nieć o ogromnej pracy autorów włożonej w stworzenie imponującej bibliografii, co pozwala na dalsze zgłębianie poszczególnych aspektów, które nurtują czytelnika.

Wojciech Giernat*

ORCID: 0009-0003-3542-118X

Uniwersytet Gdański

Katarzyna Bednarczykówna, *Masz się łąsić. Mobbing w Polsce*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2024, ss. 247

Tematem, któremu poświęca się uwagę, szczególnie w przestrzeni medialnej, jest przemoc. Przybiera ona różne postaci, w tym mobbingu. Ta ostatnia kwestia podjęta została w opracowaniu autorstwa Katarzyny Bednarczykówny pt. *Masz się łąsić. Mobbing w Polsce*. Na okładce książki podano, że Bednarczykówna (ur. 1989) to absolwentka dziennikarstwa i komunikacji społecznej na Uniwersytetach Wrocławskim i Warszawskim, a także Polskiej Szkoły Reportażu. Publikowała m.in. w „Gazecie Wyborczej”, „Presie” oraz na portalach internetowych Onet.pl, Noizz.pl i natemat.pl.

Liczące 248 stron opracowanie rozpoczyna się niezatytułowaną przedmową (s. 9–10) oraz *Wstępem* (s. 11–20), a zamyka *Podziękowaniami* (s. 235–236) i wskazaniem wykorzystanych *Źródeł* (s. 237–243). Reszta to 10 relacji dotyczących osób, które w swym życiu doświadczyły przemocy oraz dwa wywiady z osobami, które zawodowo zajmują się mobbingiem. Pierwszy, pt. *A może powinienam stanąć na stole?* (s. 112–120), został przeprowadzony z Karoliną Czapską-Malecką. Bednarczykówna przedstawia ją następująco: „(...) prawniczka i psycholożka. Doktorantka UW specjalizująca się w prawie pracy oraz właścicielka firmy ProLaboria, która szkoli pracodawców i pracowników pod kątem tworzenia zdrowego miejsca pracy” (s. 112). W powyższej prezentacji odbija się pewna ciekawostka, która przewija się przez całe opracowanie. Nawiązując do kobiet, z których poglądami i zachowaniem Bednarczy-

kówna się utożsamia, używa formy żeńskiej, gdy określa wykonywane przez nie zawody i pełnione funkcje, w odniesieniu do tych, które ocenia krytycznie, formy męskiej. Brakuje też konsekwencji, gdy o zawodach i funkcjach pisze się w ogólności (w liczbie mnogiej) – podawane są one w formie żeńskiej i męskiej lub tylko w formie męskiej (*passim*). Drugi wywiad pt. *Pyskuj* (s. 217–233) przeprowadzony został z Grzegorzem Ilnickim, który „(...) zasiada w komisjach antymobbingowych pracodawców, jest pełnomocnikiem procesowym w sprawach z zakresu prawa pracy i trenerem antymobbingowym” (s. 217).

Bednarczykówna akcentuje, że brakuje rzetelnych danych dotyczących mobbingu w Polsce. Z tego powodu postanowiła zbadać to zjawisko, aby „(...) sprawdzić, czy istnieje nasz mobbing narodowy, i zrozumieć, o co w nim chodzi” (s. 9). Bednarczykówna zastanawia się, czy skłonność do mobbingu to odziedziczona mentalność z okresu PRL, a może nawet dalszego – z czasów pańszczyźnianych. Szukając odpowiedzi, rozmawiała na temat mobbingu – jak podkreśla – z setkami osób. Jest przekonana o masowości tego zjawiska, która kontrastuje z niewielką ilością spraw toczących się w polskich sądach. To kilkadziesiąt rocznie, które w większości przegrywają pracownicy. Bednarczykówna podkreśla: „Udowodnienie mobbingu w Polsce graniczy z cudem”. Z tego powodu w 2020 r. rozpoczyna „(...) poszukiwania wzorów polskiej przemocy i uległości w pracy. I – o ile ona istnieje – powodów naszej cichej narodowej zgody na wzajemne wyniszczanie” (s. 10).

Bohaterem pierwszej relacji, którą zatytułowano *Delikacik* (s. 21–43), jest Julian, młody lekarz, który pracuje w klinice położniczej w jednym z miast na zachodzie Polski. Budynek kliniki jest zaniedbany, a kobiety, które do niego trafiają, traktuje się w sposób niezgodny ze sztuką lekarską. Ze względu na brak anestezjologów często nie podaje się im właściwych środków znieczulających. Julian w pracy doświadcza nieżyczliwości starszych kolegów – nierzadko przejmując ich obowiązki, bierze nadgodziny, ma problemy z uzyskaniem urlopu. Przekłada się to na fizyczne i psychiczne wyczerpanie. Ponieważ dba o swój wygląd zewnętrzny, wytyka się mu, że jest gejem, tłumacząc jednocześnie jego przemęczenie orientacją seksualną.

W ciekawy sposób Bednarczykówna wskazuje kolektywne spojrzenie na Juliana: „Nie minął ty-

* Wojciech Giernat, lic.; student w Instytucie Politologii, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański; e-mail: wojtekgiernat@gmail.com.